

Єгоров А. Є.,

*аспірант кафедри теорії держави і права, конституційного права
та державного управління юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ, АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВИХ СІМЕЙ

JUDICIAL PRACTICE AS A SOURCE OF LAW: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CONTINENTAL, ANGLO-SAXON AND UKRAINIAN LEGAL FAMILIES

У науковій статті наведено порівняльний аналіз поняття «судова практика» та місця судової практики у якості джерела права в романо-германській, англосаксонській та українській правових сім'ях. Наукова стаття має на меті визначити, перш за все, особливості визначення поняття «судова практика» в вищевказаних правових сім'ях та, у подальшому, розглянути спільні та відмінні риси між місцем судової практики у якості джерела права у кожній з цих правових сімей. Зокрема, різноманітні підходи до визначення поняття «судова практика» в українській науковій літературі, особливості даних підходів, а також визначення найбільш обґрунтованого з них. При цьому, не в усіх випадках загальнотеоретичне розуміння поняття «судова практика» буквально збігається зі своїм змістовним наповненням категорії «юридична практика», що співвідноситься з нею у якості видового та родового поняття.

Також наукова стаття ставить на меті проведення більш глибокого розгляду та аналізу проблемних моментів в українському національному законодавстві, які виникають при запозиченні елементів романо-германської та англосаксонської правових сімей і, як наслідок, запозичення і підходів до визначення судової практики. Відповідно, основними методами проведеного дослідження стали методи аналізу, моделювання та прогнозування. Основну увагу зосереджено не на питаннях, які врегульовані чинним законодавством України, а здебільшого на доктринальних та загальнотеоретичних підходах до судової практики, включаючи зарубіжні наукові думки.

Слід окремо зазначити, що дана наукова стаття базується не лише на аналізі виключно теоретичних напрацювань української наукової думки, а й з урахуванням необхідності посилення її актуальності також розглядаються й праці зарубіжних вчених, судові рішення.

Отримані результати, описані в даній статті, дозволяють розглянути сучасні підходи до визначення поняття «судова практика», відповідно, покращити її застосування у якості джерела права в українській правовій сім'ї. Разом з цим, можливості для проведення подальших досліджень залишаються відкритими.

Ключові слова: *судова практика, судові рішення, судовий прецедент, судовий розсуд, інтерпретаційна функція, правова доктрина, правотворча функція.*

The article provides a comparative analysis of the concept of "case law" and the place of case law as a source of law in the Romano-Germanic, Anglo-Saxon and Ukrainian legal families. The purpose of the article is to identify, first of all, the peculiarities of the definition of the concept of "case law" in the above legal families and, subsequently, to consider the common and distinctive features between the place of case law as a source of law in each of these legal families. In particular, the various approaches to the definition of the concept of "court practice" in the Ukrainian scientific literature, the peculiarities of these approaches, and the determination of the most reasonable one. At the same time, not in all cases, the general theoretical understanding of the concept of "judicial practice" literally coincides with the content of the category of "legal practice" which is correlated with it as a specific and generic concept.

The purpose of this article is also to provide a more in-depth consideration and analysis of the problematic issues in Ukrainian national legislation which arise when borrowing elements of the Romano-Germanic and Anglo-Saxon legal families and, as a result, borrowing and approaches to the definition of judicial practice. Accordingly, the main methods of the study were analysis, modeling and forecasting.

The main focus is not on the issues regulated by the current legislation of Ukraine, but mainly on doctrinal and general theoretical approaches to case law, including foreign scientific thought. It should be noted separately that this research article is based not only on the analysis of exclusively theoretical developments of Ukrainian scientific thought, but also, given the need to enhance its relevance, the works of foreign scholars and court decisions are also considered.

The results described in this article make it possible to consider modern approaches to the definition of the concept of "judicial practice" and, accordingly, to improve its application as a source of law in the Ukrainian legal family. At the same time, opportunities for further research remain open.

Key words: *judicial practice, court decisions, judicial precedent, judicial discretion, interpretive function, legal doctrine, law-making function.*

Вступ. Внаслідок здобуття Україною незалежності у 1991 році та подальшого прийняття Конституції України у 1996 році Україна обрала шлях подальшої побудови демократичної соціальної та правової держави, закріпивши дане завдання безпосередньо в ст. 1 Конституції України [1]. Для реалізації поставленої мети було закріплено ряд конституційних принципів, один з яких має ключове значення для побудови правової та демократичної держави – гарантований ст. 8 Конституції принцип верховенства права. Визначення поняття «верховенство права» дав Конституційний Суд України – так, у Рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 [2] Конституційний Суд України зазначив, що верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Цікавим є те, що Конституційний Суд України не обмежив прояви принципу верховенства права лише нормативно-правовими актами законодавства, а й зазначив про наявність інших соціальних регуляторів, до яких відніс норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства [2]. Тобто, Конституційний Суд України фактично дозволив використання інших соціальних регуляторів, перелік яких не є вичерпним, для забезпечення принципу верховенства права. До такого переліку цілком справедливим буде віднесення судової практики та судових прецедентів як результатів правозастосовної діяльності.

Відповідно, принцип верховенства права не є можливим без існування судової гілки влади та забезпечення незалежності її функціонування. Активна діяльність судової гілки влади виражається в формуванні судової практики, що значним чином впливає на розвиток та оновлення національної правової сім'ї. Власне судова практика та процес її створення у якос-

ті загальнотеоретичних категорій були предметом досліджень багатьох теоретиків права, що обумовлюється, в першу чергу, особливим значенням судової практики у якості структурного елементу юридичної практики, а також роллю судової практики в процесі становлення і подальшого розвитку правової сім'ї в державі. Зокрема, судова практика сприяє захисту публічних та приватних інтересів особи (як фізичної, так і юридичної), задоволенню інтересів та є індикатором змін в суспільстві. Як наслідок, ретельний розгляд сутності судової практики у якості явища правової реальності є вкрай важливим.

Розгляд проблеми визначення поняття «судова практика» та наповнення даного поняття змістом здійснювався як в українській, так і в зарубіжній науковій літературі – так, окремі аспекти висвітлені в наукових працях К. Понтера, Ж.-Л. Бержеля, Р. Давида, М. Гредескула, А. Жалінського, Ф. Зеккера, М. Коркунова, М. Козюбри, П. Рабіновича, М. Марченка, Л. Еннекцеруса, Т. Хартлі. Крім цього, дане правове явище розглядалося й в наукових дослідженнях С.С. Алексеєва, П.О. Гук, Є.П. Войтовича, В.О. Крижана, М.В. Мазур, О.М. Коростелкіна, Б.В. Малишева, А.О. Петруніна, Н.В. Несторова, Д.Ю. Хорошковська, Н.Д. Слотвінська, С.В. Шевчука та інших.

Матеріали даних наукових праць було частково використані при написанні даної наукової статті. Зокрема, наведені вище наукові праці переважно підтримують тезу про перехідний характер української правової сім'ї, який схиляється до романо-германського типу правової сім'ї. Враховуючи те, що в Конституції України було закріплено норми про європейську та євроатлантичну інтеграцію, вченими висловлюється припущення, що українська правова сім'я буде інтегрована до складу континентальної правової сім'ї після завершення реформ правового та політичного характеру. Як наслідок, науковцями зроблено акцент на дослідженні судової практики в державах континентальної правової сім'ї, тоді як власне

дослідження переважно здійснювалися в рамках характеристики інших елементів континентальної правової сім'ї.

Крім цього, можна також зазначити про відсутність єдиного підходу до характеристики поняття «судова практика», оскільки вченими надаються різноманітні визначення для даного терміну:

– судова практика визначається у якості всієї судової діяльності або, у більш вузькому значенні, у якості здійснення органами судової влади діяльності з правосуддя;

– судова практика визначається у якості об'єктивного досвіду, який сформувався внаслідок застосування права при вирішенні конкретних судових спорів;

– судова практика визначається у якості результатів або підсумків суддівської діяльності, які побудовані на досвіді та суддівському розсуді;

– судова практика визначається у якості аналізу та узагальнення результату судової діяльності.

Як видно із даних визначень, проведені наукові дослідження характеризуються відсутністю єдиного підходу до розуміння поняття «судова практика», а отже потребує подальших доктринальних досліджень. Крім цього, як вже було зазначено, безпосередньо питання порівняльного аналізу судової практики в континентальній, англосаксонській та українській правових сім'ях залишається недостатньо розкритим.

Мета наукової статті. Метою наукової статті є розгляд поняття «судова практика» та її використання у якості джерела права в межах континентальної, англосаксонської та української правових сімей, а також здійснення порівняльного аналізу виділених підходів.

Виклад основного матеріалу наукової статті. Першочергово та у відповідності до поставлених завдань наукового дослідження слід розглянути поняття терміну «судова практика». Даний термін може розглядатися в науковій літературі як у широкому, так і у вузькому значеннях. Зокрема, в наукових працях С.В. Шевчука поняття «судова практика» визначається у якості всієї діяльності органів судової влади, що знаходить своє втілення у прийнятті юридичних актів (розгляд терміну в широкому

му змісті), а також створення певних правових положень нормативного характеру [3].

Разом з цим, подібний підхід до визначення терміну «судова практика» в широкому сенсі практично ототожнює її з суддівською діяльністю в цілому, тоді як вузький підхід охоплює лише окремі аспекти такої діяльності, пов'язані з ухваленням судових рішень. Такий підхід не є найбільш повним та потребує ряду уточнень. В той же час, віднесення до складових судової практики суддівської діяльності щодо узагальнення і аналізу інших судових рішень є спірним, з урахуванням того, що така діяльність нерідко перебуває за межами діяльності з правосуддя та має іншу мету – проведення систематизації ухвалених рішень в певній категорії спорів, що саме по собі юридичних наслідків не породжує.

У свою чергу, М.В. Мазур стверджує, що поняття «судова практика» в його широкому сенсі включає як будь-яку діяльність судової влади з розгляду та вирішення конкретних судових спорів, так і накопичених в рамках такої діяльності соціально-правовий досвід. У вузькому сенсі судова практика включає лише другу складову – соціально-правовий досвід [4, с. 9].

Існують й інші точки зору на визначення поняття «судова практика», точніше, щодо розуміння результату як одного зі складових елементів судової практики. Зокрема, Хорошківська Д.Ю. визначає поняття «судова практика» у якості синергії діяльності судів та правосуддя в цілому, яка виражається в нових правових положеннях, створених судовою владою та зафіксованих у конкретних судових рішеннях та/або в інших актах зі сукупності однорідних конкретних судових справ [5, с. 8]. Відповідно, за такого підходу у якості складових судової практики можна виділити суддівську діяльність та результати такої діяльності.

Також наявна і альтернативна точка зору на судову практику у вузькому розумінні – її визначають у якості певного прийому або способу вирішення окремих категорій справ, внаслідок чого органами судової влади в публічно доступній формі створюються нові загальнообов'язкові правові положення, які заповнюють, доповнюють, замінюють існуючі норми права з метою їхнього подальшого

використання невизначеним колом суб'єктів правовідносин.

Вчений Малишев Б.В. відстоює точку зору про те, що поняття «судова практика» є виключно результатом діяльності суду. Науковець зауважує, що правове явище та судова практика мають багато спільного, зокрема:

– обидва твердження є суб'єктивним різновидом юридичної практики;

– обидва твердження виступають у якості сукупності формально визначених приписів загального характеру, які є усталеними, виникають і формуються в процесі застосування судами норм законодавства з неоднозначним тлумаченням або при заповненні прогалин у праві;

– правові явища впливають як наслідок прийняття рішень судів по різних категоріях справ, а також в роз'ясненнях судових органів вищого рівня, тоді як судова практика є результатом конкретизації норм права судовими органами чи заповнення судом прогалин у праві шляхом застосування аналогії закону чи аналогії права;

– правові явища та судова практика можуть набути юридичної сили у разі їхнього визнання або схвалення судовими установами найвищого рівня, включаючи випадки відступу від попередньо сформованих правових положень [6, с. 23, 26].

Відповідно, погляд Малишева Б.В. зводиться до усталених правових положень, створених судовими органами у своїх рішеннях з підстав заповнення прогалин в нормах права, тобто судова практика є фактично конкретизацією правових норм. Поряд із цим, Н.Д. Слотвінська стверджує, що судовою практикою є певний результат судової діяльності, який існує в конкретному виді судочинства та базується на суддівському розсуді, закріплений в судовому акті та який містить певні тлумачення права, правові позиції та висновки, що є обов'язковими для судів нижчих інстанцій. При цьому, Н.Д. Слотвінська зауважує, що судова практика судів касаційних інстанцій може виступати у якості джерела права лише в тому разі, коли в ній містяться роз'яснення положень певних нормативно-правових актів, сформульовані нові правила матеріального або процесуального характеру [7, с. 10].

Дане твердження Н.Д. Слотвінської, на думку автора, є найбільш правильним та коректним визначенням судової практики з-поміж усіх попередньо наведених, оскільки у якості судової практики розглядаються сформульовані судом правові позиції як нормативного, так і правозастосовного характеру. В той же час, ряд правників також відносять до обов'язкової складової судової практики і таке поняття як «судовий розсуд»:

– Д.Ю. Хорошковська розуміє судовий розсуд у якості делегованих суду повноважень вирішувати судову проблему на підставі діючого формального права з урахуванням конкретних обставин цієї справи [5, с. 8];

– П.В. Куфтирєв вважає, що суддівський розсуд або дискреція є вихідним принципом здійснення правосуддя, який полягає в гарантуванні суб'єкту правозастосування (судді) повноважень щодо обрання найбільш оптимального варіанту вирішення правового питання, у відповідності до нормативно визначених меж, цілей та засад права [8, с. 8];

– М.Д. Савенко вважає, що у якості суддівського розсуду слід розглядати інтелектуальну діяльність, яка спрямована на об'єктивне та неупереджене вирішення спірних питань, які виникають у судочинстві або виступають предметом розгляду у випадках, не врегульованих законом [9].

Тепер слід перейти до розгляду ролі судової практики в романо-германській правовій сім'ї. В континентальній правовій сім'ї основною функцією судової практики є правозастосовна функція. В романо-германській правовій сім'ї застосування права є особливою формою реалізації права, яка здійснюється уповноваженими на це суб'єктами правовідносин та оформлюється в конкретних нормативних або індивідуальних актах. Разом з цим, власне застосування права є важливим для розуміння сутності судової практики в даній правовій сім'ї, оскільки якщо законодавчі органи створюють в правовій сім'ї загальні правила поведінки, то судові органи виступають у якості органів застосування такого права. Саме судовий орган уповноважений законом на втілення в життя правових норм, їхню реалізацію в конкретних судових спорах для максимального забезпечення прав та інтересів сторін-учасників судового процесу.

Доволі цікавим є погляд на можливість наділення суду в континентальній правовій сім'ї правотворчою функцією, враховуючи те, що судова правотворчість, як правило, заперечується та законодавчо не закріплюється. На законодавчому рівні вважається, що судовий орган може лише тлумачити існуючі норми права та застосовувати їх до конкретного спору, а не створювати нові норми поведінки. Поряд із цим, щодо цього погляду існують ряд застережень:

– Якщо розглядати французьку правову сім'ю, то слід звернути увагу на панівну концепцію правозастосування, яка існує ще з часів Великої Французької революції. Зокрема, у відповідності до ст. 5 Цивільного кодексу Франції суду заборонено ухвалювати рішення у формі норм загального характеру;

– На відміну від французької правової традиції, німецька наділяє суддів значно більшою роллю в правотворчій діяльності, включаючи функції розвитку та оновлення права, які включають надання судам повноважень щодо створення права, хоча й в доволі обмеженому форматі. Як наслідок, можна вважати, що німецька правова сім'я в частині наділення суддів правотворчою функцією має гібридний характер у порівнянні з англійською або французькою правовими сім'ями. Крім цього, німецька правова сім'я визнає необхідність наведення правових обґрунтувань в прийнятих суддями рішеннях, зокрема доволі частими є посилання на ухвалені раніше судові рішення, які, однак, не мають обов'язкової сили у якості прецедентних. Єдиний виняток становлять рішення Федерального конституційного суду;

– Також судовий прецедент у якості джерела права офіційно визнається в Швейцарській Конфедерації. В той же час, судді за будь-якого випадку заборонено виходити за встановлені швейцарськими правовими доктринами та судовими прецедентами межі.

Особливо важливою є правотворча діяльність судової влади при заповненні прогалин у прийнятих законах. Така особливість є типовою для континентальної правової сім'ї, оскільки законодавство не спроможне швидко прилаштуватись до зміни суспільних правовідносин та створити ідеальний механізм правового регулювання, який би не допуслав

множинних тлумачень. Крім цього, в процесі правозастосування суди виконують інтерпретаційну функцію, оскільки безпосередньо нормативно-правові акти (на відміну від актів індивідуальної дії) мають абстрактний характер та встановлюють загальні правила поведінки.

Отже, для формування цілісного та повноцінного уявлення про зміст права в континентальній правовій сім'ї самих лише знань про норми права недостатньо, оскільки окрім законодавчих норм право включає в себе, серед інших, і «вторинні правові джерела», що формуються судовою практикою внаслідок тлумачення судами норм права, розширенню або звужуванню змісту даних норм. Відповідно, можна стверджувати, що в деяких випадках правозастосовна та інтерпретаційна функція судів в континентальній правовій сім'ї набуває ознак правотворчої.

Незважаючи на це, слід завжди мати на увазі те, що романо-германська правова сім'я не виділяє правотворчу функцію у якості основної функції судової практики, а діяльність суду не може бути спрямована на створення нових норм права. Проте в романо-германській правовій сім'ї можливий і прямий вплив на законодавчі норми з боку судової влади – так, спеціально уповноважені органи конституційної юрисдикції, у ролі яких переважно виступають конституційні суди держав, можуть здійснювати заходи попереднього та наступного конституційного контролю за правовими нормами, включаючи визнання норм неконституційними та фактично скасовуючи їх. Однак і в такому разі конституційні суди не можуть створювати нових норм права, вони лише уповноважені контролювати конституційність існуючих правових норм. Крім цього, діяльність конституційних судів суттєво відрізняють від діяльності судів загальної юрисдикції та від судової практики в цілому.

Важливим також є те, що в державах, які є членами Європейського Союзу, істотно підвищується роль судової практики в межах національних правових систем внаслідок прецедентів Суду Європейського Союзу. Дана обставина пов'язується з тим, що наразі Європейським союзом визнаються рішення Суду Європейського Союзу у якості прецедентів та одних з найбільш важливих джерел європейського права [10].

Тепер слід перейти до розгляду ролі та місця судової практики в англосаксонській правовій сім'ї. Дана правова сім'я історично сприймала судовий прецедент у якості головного джерела права – так, Нова юридична енциклопедія визначає поняття «правовий прецедент» у якості способу зовнішнього вираження та закріплення індивідуальних правил поведінки, що встановлюються компетентними органами держави для регулювання конкретної життєвої ситуації і стає загальнообов'язковим у регулюванні аналогічних конкретних життєвих ситуацій [11]. При цьому, коли йдеться про судовий прецедент у якості джерела права, то передбачається не лише процес судової діяльності, а і кінцевий результат діяльності органу правосуддя. Безпосередньо правовий прецедент виникає внаслідок ухвалення одного-єдиного рішення, ухваленого судовим органом і дане рішення в подальшому виступає у якості зразку для ухвалення наступних рішень.

У цьому і полягає сутність пануючої а праві Англії правової доктрини судового прецеденту – обов'язок суддів дотримуватись рішень судів вищих інстанцій. При цьому, слід додатково наголосити, що судові прецеденти, які є обов'язковими для застосування в державах англосаксонської правової сім'ї, формуються не усіма судами, а лише судами вищих інстанцій. Наприклад, у США дані функції виконують Верховний Суд США, а на рівні окремих штатів – верховні суди конкретних штатів. У свою чергу, англійська правова сім'я склалася в результаті проведених в державі судових реформ та відповідних нормативно-правових актів (Акти про судоустрій 1873–1875 років, Закон про суд 1971 року тощо).

Таким чином, можна констатувати факт наявності в усіх державах англосаксонської правової сім'ї принципу обов'язковості судового прецеденту, який в переважній більшості законодавчо не закріплюється. В англійській правовій сім'ї суддя не створює нові норми права, а ухвалює судові рішення у відповідності до вже існуючих правових норм, застосування яких здійснено судами вищих інстанцій. Це і є основою правової доктрини обов'язковості судового прецеденту, згідно якої суддя прямо зобов'язаний використовувати судові рішення, а не лише посилається на них.

В той же час, американська правова сім'я суттєво відрізняється від британської саме через фактичну відмову від доктрини судового дотримання прецеденту – на відміну від використання англійськими судами давніх судових прецедентів шляхом їхнього розширеного тлумачення, американські суди мають певний обсяг свободи в процесі формування судових прецедентів. Однак не можна вважати британську правову сім'ю закритою та законсервованою системою – так, у 1966 році Палата лордів оголосила про відмову від принципу суворого дотримання власних прецедентів з огляду на необхідність у подальшому надати можливість суддям відступати від власних рішень «коли вони будуть вважати правильним так вчинити».

Отже, якщо проаналізувати наведені підходи до поняття «судова практика» в українській, континентальній та англосаксонській правових сім'ях, то можна побачити, що вони значно відрізняються один від одного:

– В українській правовій сім'ї поняття «судова практика» має багато визначень, зокрема у якості судової практики розуміється уся судова діяльність або ж єдність судової діяльності та соціально-правового досвіду як результату такої діяльності у формі судових рішень. Найбільш цінними в українській судовій практиці є інтерпретація та застосування норм права судами, які формують певні тенденції для застосування таких норм в подальшому. Поряд із цим, судова влада неодноразово та недвозначно відмежовувала свою правозастосовну функцію від правотворчої – зокрема, в постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 січня 2024 року по справі № 722/594/22 Верховним Судом вкотре було зазначено, що Верховний Суд повинен лише застосовувати норми закону, але аж ніяк не може підміняти законодавчий орган влади та своїми рішеннями відступати від норм закону, змінювати їх зміст, тим самим спотворювати закріплену в них законодавчу мету [12];

– Романо-германська правова сім'я розглядає судову практику у якості інструменту, який є допоміжним до законодавчих актів, а також виконує правозастосовну та інтерпретаційну функції. Континентальна правова сім'я, як і українська, офіційно заперечує можливість надання судам можливостей правотворчості,

проте в ряді держав така можливість визнається, про що свідчать сформульовані та описані вище правові доктрини. Також правотворчість суддів є додатковою функцією для компенсації недоліків законодавчих актів, заповнення прогалін в праві, розширеного тлумачення законів;

– Англосаксонська правова сім'я фактично вважає судову практику у якості основного джерела права, відрізняючись лише у підходах до судової практики як такої. Зокрема англійська правова сім'я відрізняється консерватизмом та традиціоналізмом, вкрай неохоче відступаючи від власних прецедентів. Американська правова сім'я, навпаки, надає більшій свободі судам в цьому питанні.

Висновки. Підсумовуючи наведені вище положення треба визначити, що ключовим для визначення поняття «судова практика» є розуміння місця судової практики в системі джерел конкретної правової сім'ї. Відповідно, автором виділено наступні відмінності:

– Українська правова сім'я переважно розглядає судову практику в широкому сенсі, який включає не лише діяльність у сфері правосуддя, а й окремі узагальнення суддівських підходів до вирішення окремих категорій справ, суддівський розсуд при винесенні рішень, вирішення виключних правових проблем. При цьому, практика доволі широко застосовується судами для вирішення спорів. Таким чином, на думку автора, найбільш правильним визначенням поняття судова практика в українській правовій сім'ї було б визнання у якості судової практики результату суддівської діяльності у сфері правосуддя, який оформлюється у вигляді судових рішень або правових висновків та активно

застосовується для подальшого застосування при вирішенні нових судових спорів;

– Романо-германська правова сім'я використовує судову практику у якості допоміжного джерела права, відповідно основною функцією судової практики в даній правовій сім'ї є інтерпретаційна функція. Таким чином, на думку автора, найбільш правильним визначенням поняття судова практика в континентальній правовій сім'ї було б визнання у якості судової практики допоміжних джерел права у вигляді судових прецедентів, які відіграють значну роль у формуванні принципів у романо-германській правовій сім'ї, використовуються для заповнення прогалін у правових актах та їхнього тлумачення;

– Англосаксонська правова сім'я фактично використовує судову практику у якості фундаментального джерела права. Таким чином, на думку автора, найбільш правильним визначенням поняття судова практика в англосаксонській правовій сім'ї було б визнання у якості судової практики основного джерела права у формі судових прецедентів, які використовуються судами для найбільш вдалого та повного вирішення конкретних судових спорів з урахуванням суддівського розсуду та правових традицій в конкретній державі, додержання яких є обов'язковим.

В той же час, враховуючи динамічність змін правових підходів в усіх розглянутих вище правових сім'ях загальні визначення поняття «судова практика» можуть змінитися, отже, можливості для проведення наукових досліджень в зазначеному напрямку залишаються відкритими.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 року №254к/96-ВР (в редакції від 01.01.2020 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
2. Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 №15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>
3. Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2008. 39 с.
4. Мазур М. В. Акти органів судової влади як джерело конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2009. 20 с.
5. Хорошковська Д. Ю. Роль судової практики в системі джерел права України: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 20 с.

6. Малишев Б. В. Судова практика : поняття, ознаки, структура. Часопис Київського університету права. 2005. № 2. С. 22–26.
7. Слотвінська Н. Д. Судова практика як джерело права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2017. 18 с.
8. Куфтирєв П. В. Суддівський розсуд у теорії права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 20 с.
9. Савенко М. Д. Суддівський розсуд у цивільному процесі. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8233/Savenko_Suddivskyi_rozsu.pdf.
10. Хорольський Р. Б. Судовий прецедент як джерело права Європейського Співтовариства//Проблеми законності. – 1999. – Вип. 39. – С. 204–209.
11. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. – К., 1998. – т. 5. С. 77.
12. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 15.01.2024 року по справі №722/594/22. URL:<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/116446106>